

**НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ
МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ****NEW TRENDS FOR DEVELOPMENT OF FOREIGN LINGUISTIC COMPETENCE
IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS**

Камінська М.О.,
*старший викладач,
старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського державного аграрного університету*

Макухіна С.В.,
*викладач кафедри іноземних мов
Херсонського державного аграрного університету*

Стаття присвячена сучасним тенденціям розвитку іноземної мовленнєвої компетенції, яка розглядається як структурний елемент професійної компетентності майбутнього фахівця. Визначено актуальність запровадження комунікативного підходу в навчанні іноземними мовами. Особливу увагу приділено методам викладання англійської мови для спеціальних цілей. Наголошено на важливості активізації навчального процесу вивчення іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах за невеликої кількості контактних годин. На підставі аналізу сучасних концепцій щодо спрямованості навчального процесу визначено та охарактеризовано специфічні принципи викладання іноземних мов для спеціальних цілей.

Ключові слова: іноземна мовленнєва компетенція, професійна підготовка, навчальний процес, комунікативний підхід, спеціальні цілі.

Статья посвящена современным тенденциям развития иноязычной компетенции, которая рассматривается как структурный элемент профессиональной компетентности будущего специалиста. Определена актуальность введения коммуникативного подхода в обучении иностранным языкам. Особое внимание уделяется методам преподавания английского языка для специальных целей. Отмечается важность активизации учебного процесса изучения иностранного языка в неязыковых высших учебных заведениях при небольшом количестве контактных часов. На основе анализа современных концепций направленности учебного процесса определены и охарактеризованы специфические принципы преподавания иностранных языков для специальных целей.

Ключевые слова: иноязычная компетенция, профессиональная подготовка, учебный процесс, коммуникативный подход, специальные цели.

The article deals with the modern trends of foreign linguistic competence that is overviewed as a structural element of professional competence of future specialist. It determines the actuality of implementation of the communicative approach in foreign language teaching. Particular attention is paid to the methods of teaching English for specific purposes. The article notes the problem of activation of the process of foreign language teaching in a non-linguistic higher educational establishment by the lack of contact hours. On the basis of the analysis of some modern conceptions in educational trends has been determined and characterized specific principles of teaching English.

Key words: foreign linguistic competence, professional training, teaching process, communicative approach, specific purposes.

Постановка проблеми. Темпи розвитку економіки на сучасному етапі вимагають від випускників технічних, немовних вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) достатнього і досить високого рівня знань іноземної мови, які необхідні для пошуку будь-якої інформації за новими технологіями, участі в міжнародних конференціях зі спеціальних проблем, а також для обміну думками з науковцями-іноземцями. Програма вивчення іноземних мов ураховує цю необхідність у плані кінцевої мети і завдань навчання, але навчальні плани ВНЗ, особливо немовних, далеко не завжди надають можливість для досягнення потрібних результатів у межах відведених учбових годин. Викладачі та методисти таких

ВНЗ поставлені перед завданням за короткий термін та за мінімальної кількості годин сформувати мовленнєві навички з іноземної мови, дати можливість студенту-випускнику оволодіти іноземномовленнєвою комунікативною компетенцією. Звичайно, в даному випадку досягнути цього можна лише в разі максимальної інтенсивності навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо розглянути історію методики навчання іноземних мов, то можна побачити, що період після завершення Другої світової війни спричинив глобальне зростання наукової, технологічної та економічної активності міжнародних відносин, а це у свою чергу стимулювало зріст зацікавлення

до вивчення іноземних мов. Значний внесок у вивчення іноземних мов зробили В. Де Соссюр, О. Потєбня, Л. Щєрба. Дослідження з методики навчання іноземних мов для професійного спілкування фахівців з технічних спеціальностей проводили: О. Тарнопольський, В. Александров, Г. Ємельянова, І. Дроздова тощо. Проблема застосування інформаційних технологій у вищій школі розкрита в працях І. Богданової, Н. Кульги, М. Жалдака. Питанню комунікативного спілкування іноземними мовами у вищому навчальному закладі присвячені праці А. Маркової, Г. Рогової, В. Костомарової, В. Скалкіної та ін.

Постановка завдання. Теоретична і практична актуальність проблематики зумовила мету статті, а саме: дослідити проблему визначення іншомовної професійної компетентності на сучасному етапі розвитку. Комунікативна мовленнєва компетенція особистості реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності: сприймання, усвідомлення, відтворення (усного чи письмового). Ефективність навчання безпосередньо залежить від ступеня наближення процесу передачі знань, формування навичок і вмінь до реальних умов, їх практичного застосування. Це положення втілюється у навчанні іноземних мов у комунікативній спрямованості, згідно з якою іншомовна мовленнєва діяльність розглядається не тільки як мета, але і як засіб навчання.

Виклад основного матеріалу. Політичні зміни в нашій країні, завдяки яким суспільство стало більш відкритим, і поїздки за кордон наших громадян, що стали звичайним явищем, дали грандіозний мотиваційний поштовх до вивчення іноземних мов. Ці зміни сприяли переосмисленню мети вивчення іноземної мови. До цього періоду знання іноземної мови було обов'язковим компонентом вищої освіти, на даному етапі підняте питання нагальної необхідності та застосування набутих знань з іноземної мови. У зв'язку зі змінами в мотивації до вивчення іноземних мов у методиці навчання з'явилась окрема галузь, яка почала досліджувати проблеми, пов'язані з вивченням іноземної мови як одного зі шляхів отримання знань з обраної студентами спеціальності. Отже, увага лінгвістів перемістилась від дослідження особливостей літературної мови до вивчення мови, що використовується в реальному спілкуванні окремої галузі. Звідси випливає нагальна необхідність у створенні курсу іноземної мови для спеціальних цілей. Сучасним досягненням у галузі методики навчання іноземних мов для спеціальних цілей став такий висновок: оскільки іноземна мова по-різному знаходить своє застосування в спілкуванні спеціалістів різних

професій, то, визначивши типові ситуації спілкування для кожної галузі, можна відібрати попередньо необхідний мовний та мовленнєвий матеріал, звузити весь широкий спектр мови до конкретних потреб спеціалістів і полегшити процес оволодіння мовою для спеціальних цілей. Такий ситуативний підхід до вивчення іноземної мови виправдовує себе повністю і продовжує домінувати в сучасній західній методиці. З кінця 80-х років методика навчання іноземних мов розділилась на дві галузі: загальний курс іноземної мови та іноземної мови для спеціальних цілей. В Україні порівняно недавно з'явилися методики навчання іноземних мов для спеціальних цілей. І на сьогоднішній день уже існують методики навчання іноземних мов для професійного спілкування таких фахівців, як: економісти, медики, фармацевти, юристи, військові. Але в цьому плані ще є широке поле діяльності для науковців, адже розробок методики вивчення іноземних мов для професійного спілкування з багатьох спеціальностей бракує.

Важливим питанням сьогодні залишається досягнення максимальної інтенсивності навчального процесу у вивченні іноземної мови, особливо в немовних ВНЗ. Щодо студентів немовного ВНЗ, то вивчення іноземної мови для них на першому етапі немотивоване, оскільки воно стосовно кожного має різний, індивідуальний зміст. Мотивацію навчальної діяльності необхідно будувати на природній мотиваційній основі, тобто пов'язувати інтерес до засвоєння мови з актуальними для студентів потребами. Можна запропонувати використання аудіювання для створення мотивації на першому етапі вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ.

Позитивне ставлення до аудіювання як виду мовленнєвої діяльності, яке має свою комунікативну функцію – бути засобом одержання інформації – створюється в тому разі, якщо аудіоматеріали відповідають особистим інтересам студентів, інакше текст із джерела інформації перетворюється на матеріал для вправи. З урахуванням інтересів студентів 1 курсу складається тематика аудіотекстів, що може бути ефективною основою навчання. Отже, використання ефекту підвищеної мотивації є однією з психологічних особливостей аудіювання в інтенсивному курсі.

За висновками В.І. Ільїної, інформація, прийнята через слуховий канал, зберігається краще, що доповнює дані Н.В. Ніколаєва про те, що середній відсоток мимовільного запам'ятовування лексичного матеріалу на слух після екстенсивного та інтенсивного аудіювання значно вище середнього відсотка мимовільного запам'ятовування цього матеріалу після екстенсивного та інтенсивного читання. Але

результати можуть бути більш ефективними за умови відповідного методичного препарування матеріалу.

Аудіювання розглядається як слухання, спрямоване не лише на зміст інформації, але й на створення у слухача певного ставлення до повідомлення. «Переживання» інформації полегшує її розуміння. Установка лише на прослуховування сприяє зміні настрою студентів, переключенню їхньої уваги на смисловий аспект мовлення, а не мовний, і, отже, підсвідомому засвоєнню іноземної мови. Естетична атмосфера, яка створюється під час аудіювання (нюансові виділення необхідних лексичних одиниць, інтонаційні варіації, включення естетично-акцентованих компонентів), допомагає зосередити увагу студентів, урізноманітнити умови сприйняття, полегшує запам'ятовування мовного матеріалу. Психологи та методисти одноставно вказують на перевагу емоційного засвоєння будь-якої інформації. Діяльність, яка підтримується емоціями, більш успішна, ніж діяльність, що мотивована розумом. Цікавість навчального тексту підсилює емоційну насиченість аудіоматеріалів. Але лише завдяки цьому досягти емоційного сприйняття неможливо через наявність такого суб'єктивного фактору, як різний інтерес. Ефективність впливу навчального матеріалу на емоційну сферу студентів, розуміння та запам'ятовування матеріалу залежать від форм його подачі. Основною вимогою до емоційного забезпечення навчальної діяльності з аудіювання стає включення емоціогенних компонентів у структуру аудіоесеансу з метою уникнення одноманітності, психічного перенасичення та для активізації пізнавальної діяльності. Емоційна активація є необхідною умовою продуктивної інтелектуальної діяльності, утворення позитивного емоційного фону з включенням емоціогенних компонентів – характерною особливістю аудіювання. Об'ємне аудіювання, що включає ритм, музику, естетично-акцентовані компоненти мовлення, знімає напруженість, котра притаманна аудіюванню. У цьому випадку аудіювання набуває позитивного відтінку. Емоційний сприятливий стан, який утворюється під час такого об'ємного аудіювання, сприяє формуванню пізнавального інтересу до аудіоматеріалів. Виходячи із завдань мотивованого, безперервного навчання, роботу з аудіювання слід організувати на основі тижневого графіка, що сприятиме виробленню звички слухати іноземну мову.

Відповідно до програми з іноземної мови для немовних ВНЗ студент повинен уміти по закінченні навчання читати оригінальну літературу з фаху і брати участь в усному спілкуванні іноземною мовою. Для цього треба мати досить великий рівень лексичних навичок.

Один зі шляхів інтенсифікації навчання лексики – використання сучасних технічних засобів, насамперед комп'ютера (далі – ПК), що вдосконалює процес вивчення іноземної мови, вивільняє час для роботи над лексикою. Кваліфіковане і раціональне застосування ПК дає можливість інтенсифікувати навчальний процес і підвищити якість засвоєння матеріалу. У викладанні іноземної мови ПК розглядається як засіб навчання, що дає змогу організувати керовану, самостійну роботу студентів. Оскільки годин, відведених на вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ, мало, значну частину навчальної роботи студенти повинні виконувати самостійно. Новий матеріал, викладений учителем на аудиторному занятті, потребує повторення і закріплення під час індивідуальної підготовки студентів з використанням комп'ютерних класів. Комп'ютер, моделюючи умови комунікативної діяльності, пропонує різні вправи, в яких студенти реалізують свої мовні можливості. Комп'ютер надає змогу диференціювати та індивідуалізувати навчання, навіть під час роботи в групі ПК працює з кожним студентом індивідуально в тому темпі, з таким обсягом матеріалу, який під силу саме цьому студентові. Працюючи за комп'ютером, можна налагодити зворотний зв'язок, і ПК реагує на мовленнєву дію студента, вказуючи на його помилки, друкуючи правильний варіант, ставлячи запитання, підказуючи, даючи переклад, відсилаючи до відповідного розділу посібника. Комп'ютер дає викладачу змогу запропонувати кожному студентові творчу навчальну діяльність. Студент отримує чудову можливість багаторазово виконувати стереотипні тренувальні операції і дії з мовними формами. В умовах роботи з комп'ютерною навчальною програмою досягається активізуючий вплив на першому етапі інтенсивного навчання іншомовної мовленнєвої діяльності, тобто на етапі формування окремих фразових стереотипів і навчання практичного використання їх у мовленні.

Одне з призначень ПК – допомогти викладачеві розв'язати одне з найважливіших завдань навчання іноземних мов: використовувати різні способи самостійної роботи з усіх видів мовленнєвої діяльності над різним мовним матеріалом. За допомогою комп'ютера можна спрямувати самостійні заняття студентів за програмою, яка, формуючи найближчі навчальні завдання та вказуючи шляхи їх виконання, забезпечує планомірне засвоєння мовного матеріалу, його активізацію, безперервний контроль і корекцію відповідних завдань. Це особливо важливо для немовних ВНЗ, де на вивчення іноземної мови відводиться порівняно небагато часу.

Дослідники виділяють два функціональні рівні розробки комп'ютерних навчальних засобів для системи дистанційного навчання: комп'ютерні електронні підручники (далі – КЕП) і комп'ютерні навчаючі програми (далі – КНП). Функції КЕП в основному обмежуються представленням студенту на екрані монітора навчальних матеріалів. У порівнянні з друкованими матеріалами в КЕП можуть бути легко внесені зміни, які відбуваються в певній галузі. Вони мають велику графічну наочність і зручний інтерфейс (меню, довідки) для користувача. У кінці кожної теми включені завдання для контролю і самоконтролю. Поряд із цим слід зазначити, що діалог КЕП зі студентами має пасивний характер, тоді як комп'ютерні навчальні програми широко використовують діалог, і алгоритм роботи програми може залежати від відповіді студентів. Наприклад, залежно від поставленого перед студентом завдання програма повинна видавати йому ті чи інші рекомендації, пояснення, підказки, відіграючи роль викладача.

Таким чином, одночасно з представленням навчального матеріалу КНП здійснюється взаємодія зі студентом, мета якої – забезпечити краще розуміння матеріалу й самоконтроль його засвоєння. Безумовно, ніяка навчальна програма не може повністю замінити викладача. Необхідність взаємодії студента та викладача обов'язково залишається. Так, результати виконання студентом контрольних завдань передаються викладачу електронною поштою. При цьому передбачається також наявність «живого» зворотного зв'язку між викладачем і студентом шляхом телекомунікації (телефон) й особистого спілкування (консультації, співбесіди), що вносить додатковий елемент реального діалогу [3, с. 24].

Але в будь-якому випадку основу навчального процесу в умовах дистанційного навчання становить цілеспрямована і чітко контрольована інтенсивна самостійна робота студента, який може вчитись у зручному для себе місці в зручний час, маючи при собі набір (кейс) засобів навчання (методичні вказівки з настановчими лекціями). Поруч із використанням комп'ютера, звичайно, ні в якому разі не можна відкидати визначальну роль особистості викладача в організації та керуванні навчальним процесом в умовах інтенсивного навчання. Викладач повинен бути хорошим спеціалістом і в галузі інформаційних технологій, оскільки одним з основних засобів ДН є комп'ютерні навчальні програми.

Сучасний процес навчання спілкування іноземною мовою в різноманітних побутових та виробничих ситуаціях з кожним етапом розвитку суспіль-

них відносин вимагає більш діючих та ефективних засобів і методів, мета яких полягала б у підвищенні ефективності іншомовного навчання. Тому необхідно змістити акцент з активної діяльності викладача під час заняття на активну діяльність студента, що сприятиме розвитку його ініціативності й творчості у процесі спілкування.

Педагогічний досвід показує, що сучасний підхід до навчання мовних комунікативних компетенцій полягає в застосуванні комунікативних вправ, навчально-мовленнєвих ситуацій, рольових і ділових ігор. В умовах сільськогосподарського ВНЗ постає необхідність застосування рольових та ділових ігор на заняттях у групах студентів-економістів, менеджерів.

Під час вивчення задачі спілкування іноземною мовою використання активних методів навчання і визначають мотивацію вивчення. Активні методи визначення сприяють більш легкому і міцному засвоєнню матеріалу, забезпечують його тривале запам'ятовування. Така методика знаходить позитивний відгук у студентів, тому що процес оволодіння мовою проходить у сприятливій психологічній атмосфері, яка допомагає їм самостверджуватися, повірити у свої можливості. Вони відчують і практичне значення, і результативність метода, який сприяє їхній підготовці до самостійного спілкування в діловому оточенні. Організація ділових ігор передбачає володіння студентами визначеним арсеналом знань, навичок і вмій у межах запропонованої теми, а тому ігри застосовуються на завершальному етапі навчання. Слід брати до уваги і подвійну складність ділових ігор іноземною мовою: студенту необхідний не тільки відповідний рівень мовної підготовки, але й знання справи. Тому діловим іграм передує велика підготовча тренувальна робота.

Розглянемо деякі її етапи з точки зору підготовки до організації ділових ігор. Це можуть бути фонетичні вправи, наприклад, навчання вимові та інтонації під час вивчення мовних формул ввічливості – привітань, звертань, вдячності, які одночасно вимагають миттєвої відповіді. Вправи підстановки використовуються з метою виправлення та закріплення граматичних явищ і структур, а тому вони посідають важливе місце на кожному з етапів навчання.

До наступних груп комунікативних вправ відносяться трансформаційні вправи, які являють собою найбільш важкий вид тренування і пов'язані зі зміною форми висловлювання. Наприклад: перебудова речень у питальній або заперечній формі, в різні граматичні часи, стимулюючі питання спеціального типу (Де? Коли? ...).

Ситуаційні вправи – наступний етап в оволодінні мовою, вони можуть бути використанні на середньому та завершальному етапах роботи над мовним матеріалом. Щоб запобігти небажаним помилкам під час вибору навчальної ситуації, передусім потрібно пам'ятати, що таке ситуація, які критерії їй властиві. Професор Є.І. Пасов зазначає, що «ситуація є система взаємовідносин співбесідників, які виникають на основі ситуаційної позиції як сукупність суб'єктивних і об'єктивних факторів-компонентів спілкування, характерних для кожної людини в певний момент життя» [1, с. 27].

Для того, щоб виникла комунікативна необхідність у спілкуванні, потрібно, щоб предмет розмови став мотивом для мовної дії, який є основним критерієм під час вибору навчальної ситуації в процесі навчання іноземної мови. Навчальна ситуація може бути різноманітною з точки зору форми і характеру. Вона може бути у вигляді коротких, але обов'язково з наявною проблемою запитань, вимагаючи або негайної відповіді, або певної підготовки.

Більш складні проблеми слід вирішувати у формі ділової гри, яка останнім часом набула широкого застосування у сфері економіки, управління організації виробництва, навчання. Стосовно до навчання іноземної мови ділова гра – це моделювання практичної виробничої діяльності та мовного спілкування за допомогою навчально-мовленнєвої ситуації з розподілом ролей.

В організації роботи за методом ділової гри можна визначити декілька етапів.

1. Знайомство із ситуацією, формулювання комунікативної задачі.
2. Аналіз ситуації.
 - а) визначення того, яких питань і тем стосується ситуація;
 - б) поєднання теоретичного положення з практичним досвідом студентів;
 - в) знаходження помилки, невідповідностей, конфлікту.

3. Застосування ситуації: думка, оцінка, виявлення причин конфлікту.

4. Пошуки шляхів усунення конфлікту: багаторольова гра.

5. Прийняття оптимального рішення.

Загалом, процес перетворення звичайних комунікативних вправ у рольові, розігрування навчально-мовленнєвих ситуацій у вигляді рольових ігор і завершення їх діловими вимагає копіткої, систематичної роботи багатьох факторів, а саме таких, як:

- 1) зв'язок теоретичного матеріалу з практичним досвідом студентів;
- 2) якість пред'явлення студентам комунікативних задач;
- 3) засвоєння відповідного мовного матеріалу;
- 4) мотивація ситуації.

Важко переоцінити роль гри в процесі виховання та навчання, в житті людини взагалі. Гра на заняттях іноземної мови, де все звичне називається по-іншому, де можна розкрити свої здібності, завжди цікава. Незаперечні потенційні можливості гри як емоційного фактора, який впливає на активізацію розумової діяльності студентів. З одного боку, гра сприяє невимушеному запам'ятовуванню та синтетичному сприйманню цілих фраз, структур, а з іншого – спонукає студентів до прийняття рішень, які можуть набути варіативного та нестандартного характеру під час гри, і цим вирішити питання принципу новизни у процесі навчання іншомовного спілкування.

Висновки. Таким чином, рольові та ділові ігри як ефективні й активні методи навчання сприяють мотивації і актуалізації навчання і підготовки студентів до самостійного спілкування іноземною мовою у виробничих або побутових ситуаціях. Зв'язок навчального матеріалу з реальністю, майбутньою діяльністю сприяє всебічному розвитку особистості студентів, розширює їхній кругозір з питань майбутньої спеціальності, професійної етики спілкування, поглиблює їхні знання в різних сферах людської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гапон Ю.А. Застосування комп'ютерної техніки на етапі введення нового матеріалу в системі інтенсивного навчання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2016. № 2. С. 26–28.
2. Іванова Л.І. Інтенсивне аудіювання як фактор мотивації у процесі оволодіння іноземною мовою. *Методика викладання іноземних мов. Республіканський науково-методичний збірник*. 2006. № 18.
3. Морська Л.І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 23–24.
4. Шарпіло Т.І. Про значення мотивації у взаємозв'язаному розвитку мовленнєвої діяльності. *Методика викладання іноземних мов. Республіканський науково-методичний збірник*. 2006. № 18. С. 25–28.